

[Filosofie českých dějin (Diskuse)] [1969]¹

Pan profesor Patočka od počátku hovořil o tom, že existuje jen jedna filosofie českých dějin. Několikrát to potom ještě opakoval. Mám dojem, že je to jeden z bodů, ke kterému by snad bylo dobré diskutovat. Nepochybně v jednom smyslu je to pravda, že nebyla vypracována žádná alternativa filosofie dějin v tom rozsahu, v té hloubce a s tím širokým záběrem, jako je tomu v Palackého filosofii dějin. Ovšem tato koncepce prodělala také své dějiny a nezůstalo při tom, že některé její komponenty byly jen modifikovány a upraveny. Domnívám se, že lze právem hovořit o smyslu rozvinutí této koncepce, tedy o jakési pokračující kontinuitě, která nezůstává na místě, nepřidává jen detaily, ale která v mnohém reviduje samu koncepci Palackého. Domnívám se také, že tato linie neskončila Masarykem, ale že ještě pokračovala zejména Masarykovým žákem Rádlm. Poznámky, které chci přednést, se nejspíše vždy budou vztahovat k určitým bodům Rádlova pojetí.

Především jeden ze závěrečných bodů, které přednesl profesor Patočka (3. bod), spočívá v tom, že kontinuita neexistuje, že východisko je třeba najít v diskontinuitě, a na to je třeba navázat. To provedl Rádl tím, že označil alternativní koncepci dějin vůbec. Zdůraznil, že dějiny jsou vždy diskontinuitou a že vlastně dějinnost dějinného navazování spočívá v tom, že se člověk svobodně rozhoduje pro svou minulost, že tedy nebere v úvahu všechno to, co bylo, ale že vybírá, navazuje na něco, odvrhne to ostatní. Když hledáme smysl dějin, hledáme smysluplnost v tomto vybírání.

To má svůj význam také pro pojetí národa, které se ukázalo tak důležitým. Rádl odmítá pojetí národa, které by se nějak orientovalo na to, co je dáno, co můžeme zjistit jako přetrvávající prvek, element v dějinách, na jakousi setrvačnost, na to, co uprostřed těchto přeměn zůstává nezasaženo. A zdůrazňuje zde opět vazbu národa, tj. programové společenství lidí, kteří myslí jedním způsobem a domlouvají se, kteří na základě vyslovené či nevyslovené smlouvy směřují k jednomu cíli. Zdá se ovšem, že to v mnoha bodech navazuje na bolzanovský komponent v Palackém a Masarykovi, totiž pokud jde o důraz na ideje. Myslím, že tomu tak přesně není. Tady mohu navázat na některé poznámky L. Nového: rozhodující pro Rádlovo pojetí je důraz, že smysl dějin není hotov. Říká doslova, že vlastně neexistuje, že tedy ani nelze odvodit smysl českých dějin z toho, co se stalo, že smysl dějin je možno pouze volit a naplňovat. Toto naplňování zase z podstatných důvodů považuji za společný konsensus. Jak říkal profesor Patočka, je třeba se orientovat na kritickou analýzu fenoménu lidské dějinnosti. Je třeba si uvědomit základní věc, že člověk

¹ Diskusní příspěvek po přednášce Jana Patočky „Filosofie českých dějin“ proslovené 23. 4. 1969 v rámci cyklu „Česká otázka“ v Klubu Socialistické akademie v Praze (pozn. red.).

nemůže žít jinak než v rozlehlé přítomnosti, která má svou hlubokou minulost, přítomnost a budoucnost, že pobývání člověka v tomto světě patří k podstatě přítomnosti a že nějakým způsobem člověk musí navazovat na to, co tu bylo – ne tak, že by tím byl determinován, nýbrž tak, že si to svobodně volí (po „rádlovsku“ řečeno). Smysl nelze odvodit z toho, co se stalo, to je v mnoha ohledech přímá polemika proti koncepci Palackého a také Masarykově. Současně však je tím zdůrazněno, že to není libovůle, že se člověk musí rozhodnout pro nějakou minulost, nějakou minulost volí, jaksí nemůže zůstat bez ní, nemůže navazovat na minulost třeba jiného národa. Konkrétnost dějinné situovanosti je přece jen nějakým způsobem determinující, i když ne jednoznačně, a člověk se musí orientovat v tom smyslu, který volí – přičemž nezáleží na jeho libovůli, jaký smysl zvolí, nemá absolutně otevřenou škálu možností.

V závěru Rádlovy filosofie je program reformy světa, aplikace na naši otázku filosofii dějin, program na reformu dějin. Domnívám se, že to není nějaká neodvážná malá koncepce, snad je až příliš náročná, ale L. Nový už naznačil, že je to vlastně jediná možnost – alespoň jsem tomu tak rozuměl: nikoli snášet dějiny, ale vypracovat program jejich reformy, orientace do budoucnosti. V tom se s L. Novým shodují.